

XX ASRNING 90- YILLARIDA CHIQQAN JURNALLARDA ANDIJON TARIXINING YORITILISHI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7487593>**ELSEVIER**

Received: 22-12-2022

Accepted: 22-12-2022

Published: 22-12-2022

Davronova Rashidaxon Kaxramon qizi

ADU O'zbekiston kafedrasii II- kurs magistranti.

Abstract: Ushbu maqolada XX asrning 90- yillarida jurnallar va gazetalarda Andijon tarixi yoritilishi haqida so'z yuritilgan. Unda Andijonning buyuklar yurti ekanligi, boy tarixi madaniyati, ma'naviy merosi qanchalik baland va xalqing matonatli ekanligi ahlohida ta'kidlab o'tilgan**Keywords:**.. tarix, milliy o'zlik, Rost, tarixiy xotira, qatag'on qurbonlari, arxiv hujjatlari va h.k.**About:** FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.**KIRISH**

Tarix insoniyatning buyuk xotirasidir. Unda ajdodlarning ma'naviyati, madaniyati va amalga oshirgan ishlari mujassam. Tarixsiz kelajakka qadam bosib bo'lmaydi. Undan olingan ma'lumotlar, xulosalar va faxr tuyg'usi inson uchun kelajakka qo'yiluvchi ishonchli qadam manbasi bo'ladi. Ushbu fikrni qardosh yozuvchimiz Chingiz Aytmatovning "...Zamindan mahrum qilish mumkin, boyligidan mahrum qilish mumkin, hayotdan ham mahrum qilish mumkin. Lekin inson xotirasiga tajovuz qilish... chidab bo'lmas fojia dir"[1], degan fikri bilan yanada asoslash mumkin.

Prezidentimizning deyarli har bir chiqishi, nutq va risolalarida tarixiy xotiraga tayangan holda faxr va iftixorni yuksaltirish milliy o'zlikni asrab qolishning asosiy omillardan biri ekaniga alohida urg'u berilmoqda. Prezidentimiz fikrining avvalida buyuk sarkarda bobomiz Amir Temurning To'xtamishxon bilan bo'lgan tarixiy jangdagi ulkan g'alabasi haqida o'qiganini va bu jang haqidagi ma'lumotlarga avval duch kelmaganini, u kishi yangilik bo'lganini aytgan. Fikrining so'ngida esa "Biz nega shu kabi buyuk ajdodlarimiz tarixini yaxshi o'rganmaymiz? Uzoq yillar ura-ura bilan umuman boshqalar tarixini, boshqalar g'alabasini miyamizga singdirishgandi. Mutasaddilarga topshiriq berdim – biz birinchi navbatda o'zimizning bobolarimiz tarixini o'rganishimiz kerak", degan.

Bu nimani anglatadi? Demak tariximizni o'rganishga davlat darajasida ahamiyat qartilmoqda. Tarixni yoritishda nafaqat tarixiy asarlar, bunda matbuotning ham o'rni beqiyos hisoblanadi.

TADQIQOT VA METODOLOGIYA

Xuxusan XX asrning 90 yillariga nazar solsak bir og'ir va tahlikali zamon nafasi hukm surayotgan darvr edi. Andijon bilamizki necha necha shaxslarni voyaga yetkazgan zamin hisoblanadi. Bu yillarda Andijonda chop etilgan jurnallarda Andijon tarixi o'zgacha yoritila boshlandi. Tarix qayta jonlandi desak mubolag'a bolmaydi. Taniqli tarixchi va davlat arbobi Muhammad Haydarning 1541- 1564 yillarda fors tilida yozilgan tarixiy-memuar asari " Taruxi Rashidiy" XIV - XVI asrlardagi Markaziy Osiyo, Afg'oniston va Shimoliy Hindistonning ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy hayoti, shuningdek, bu hududlarning davlatchilik tizimi, geografiyasi va etnografiyasini o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Tarixi Rashidiy muhim manba bo'lgani bois, dunyoning turli tillariga tarjima qilingan. " Boburnomaning uzviy davomi sifatida bejiz qayd etilmagan.

2010 yilda Bobur Jamoat fondi tomonidan o'zbek tilidagi nusxasi tayyorlanib "SHARQ" nashriyotida kitob holatiga keltirildi. Buni kitobda Mirzo Haydarning amakisi Sayid Muhammad mirzo 1511- yilda Andijonni shayboniy Jonibek Sultondan qaytarib oladi va tahtga Boburni taklif qiladi. Bobur Andijon tahtini Sulton Sayidxonga berib, uni 1511-yil may oyida Andijonga jo'natadi. O'zi esa Movorounnahr yurishiga tayyorgarlik ko'radi. Sulton Sayidxon bilan birga mog'ul amirlaridan Mir G'uri barlos, Mir Doim Ali do'htuy,uning akalari Ahmad Ali va Mahmud Quli, Mirzo Muhammad beshchik va ukasi Bek Muhammad dog'lat, Shox Nazar mirzo, Mirzo Ali , Qutluq Mirak mirzo, kunji amirlardan Qulnazar mirzo, Jonaka mirzo , Haydar ko'kaldoahning o'g'li Mir Qanbar va boshlaqalar ham Andijonga kelgani Boburga yordam berishga harakat qilganligi haqida ma'lumotlar keltirib o'tiladi.

Xotira - umid,armon. Qadr - o'zligimiz, boyligimiz gavhari. Zero, qadrsiz xotira yo'q, xotirasiz qadr bo'lmas . Ayniqsa o'zligini Vatanga, ona yurt ozodligi, millat ravnaqiga baxshida etgan, jonini fido aylagan el o'g'lonlarining tabarruk nomi undan minnatdor xalq xotirasida abadiy saqlanadi. Qatag'on qurbonlarini bir esga olsak. 1937- 1953 yillarda sodir bo'lgan bedodlikni tasavvur etish uchun O'zbekiston bo'yicha qariyb 100 ming kishi qatag'onga uchrab , 13 ming nafari otib tashlandi.

"2000 yil sonlarida O'zbek quloqlari kimlar edi" , Jangchi o'zbek, " quloq" lari nomli " Qatag'on qurbonlari" rukni ostida turkum maqolalarni yoritishni boshlangan edi jurannallarda . Masalan 1937 yillarda Qatag'on qurbonlaridan biri Muhammadbek Otabek Qoziyev fojiali hayotiga bag'ishlangan maqola chop etiladi. Mahmudbek Andijon viloyatida Denovboy mavzeyida tug'ilgan Andijon farzandi edi. U 1916 yil o'qishni bitirgach Andijon jome masjidida muallimlik qiladi, yani xo'jalik mudiri va mirzalik faoliyati bilan shug'ullanadi.

U 1937- yilda qamoqqa olinganda tergov paytida qisqacha tarjimayi xoli shunday bayon etilgan: Mahmudbek Otabek Qoziyev ("Dukchi eshon voqesi" kitobi muallifi , jadidchi Fozilbek Otabek Qoziyevning ukasi-R. SH) "SHo'ryi

Islomiya" Andijon bo'limining faol a'zolaridan biri edi. U ukasi Xizrbek bilan birga " Qo'qon muxtoriyati" hukumatiga moddiy yordam berish va mablag' to'plash bo'yicha g'azanachilik qilagan. Muxtor hukumatning "Milliy askar" (Milliy Gvardiya) tashkil etishi uchun Andijon uyezdi bo'yicha aholidan to'plangan mablag'ni Muhammadbek Otabek Qoziyev Qo'qonga olib borib muxtoriyatchilarga topshiradi. Ana shunday qilib u ham qatag'on qurbonlaridan biriga aylanadi. Juranalarda ana shu voqeani qanday sodir bo'lgani haqidagi tavsiloti bayon etilgan.

Andijonlik Fozilbek Otabek o'gli qalamiga mansub << Dukchi Eshon voqeasi >> asari matni <<Sharq Yulduzi>> da chop etilishi jumhuriyat tarixshunosligi uchun g'oyat katta voqea bo'ldi. Fozilbek Otabek o'g'li va xoin Madyoqub Madraximov haqida arxivlarda saqlanayotgan ayrim kichik hujjatlar bayon etildi.

Andijon viloyati davlat arxivida 312-son (<< turkiston Rossiya telegraf agentligi>>ning Andijon uyezd shubasi>>) fondi mavjud edi. Uning sahifalarida Fozilbek Otabek og'illari faoliyati oz bo'lsa-da, gavdalanadi.

<< Rost hodimlarinig so'roq savollarida uning tug'ilgani, istiqomat qiladigan joyi Andijonning << Devanaboy>> dahasi ekanligi,1921- yil 15 yanvardan

<< Rost>>da ishlagani, partiyasiz , ruscha va musulmoncha ma'lumotga egaligi, arab, fors tillarini bilganligi, jurnalist sifatida yaxshi tanilgani , ayniqsa, milliy tilni , a'lo darajada bilgani ko'rsatigan. Fozibek Otabek o'gli qaramog'ida 5 nafar jon (rafiqasi Saodat, o'gillari Xabibulla, Xamidullo, Xamroqul, qizi Nodira,)bo'lgan. So'roq varaqasining << Iqilobga qadar inqilobchi bo'lganman, inqilobiy g'oyalarni targ'ib etganman>> dep javob bergan degani qayd etilgan. 1990 yil 15 - sentabrdagi hujjatlarga qaraganda, Fozilbek Otabekov << Turk Rosta>>ning Andijon uyezdi bo'yicha redaksiya shubasi mudiri ekanligi, musulmoncha plakatlar chiqarishda faol ishtirok etgan. Fargo'na << Rosta>> mudiri Inozemtsevning 1920-yil 22- iyulida Turkiston <<Rosta >> mudiri Tsivilning nomiga telegrammasida shunday so'zlar bor: << Yunusovni yangi Buxoroga xizmat uchun yuborib, uch hafta tanaffusdan so'ng, 22-avgustda nusxa miqdorda musulmoncha plakat chiqarishni qaytadan dep hisoblaganman hamda Siz Janobi Oliylarining e'tiboringizga va havola etaman , ushbu fikrlarni bildirishga musharrafman. Harbiy gubernator, general -mayor ... (imzo)>>

Fozilbek Otabek og'li , qo'zg'olon vaxshiyona bostirilgach Andijon aholisining boshiga tushgan og'ir musibatni , mustamlaka zulmining behad kuchayganligini, ko'plab qirg'inlar bo'lganligini, mahalliy aholining haq huquqlarini chidab bo'lmas darajada toptalganligini ishonarli dalillar bilan qalamga olgan edi. Andijon voqeasi uzoq yillar mobaynida yerli aholining qalbi va ongida og'ir fojia , misilsiz ho'rlanish, a'zoblanish, kuchli jarohat ramzi sifatida saqlanib qolgandi.

Bir misol keltirib o'tamiz. 1925-yil 13-fevral. Qadimiy Buxoro. |Hozirgi C. Ayniy nomli teatr binosida O'bekiston SSR Sovetlaring birinchi tasis qurultoyi

bormoqda. Shu quriltoyda ham 1898 -yilgi Andijon voqeasi katta armon bilan esga olinadi.

Darhaqiqat Andijonda buyuklar ko'plab yetishib chiqqan. Andijonda mustabid tuzum davrida ham xalqning boshiga tushgan og'ir kunlarga qaramasdan matonat ila bu kunlarni yengib o'tgani gazeta jurnallarda chop etilishi buning yorqin misolini ochib beradi.

MUXOKAMA VA NATIJALAR

Andijon viloyatida 2 viloyat gazeta („Andijonnoma“, „Andijanskaya pravda“), 14 tuman gazeta, 3 shahar gazeta („Asaka oqshomi“, 1995; „Xonobod ovozi“, 1992; „Qorasuv tonga“, 1992) chiqadi. Viloyatda, shuningdek 14 tarmoq gazeta, 2 jurnal („Limfa“ ilmiy ishlab chiqarish majmuasining „Limfalogaya“ jurnal, 1991-yildan 3 oyda bir marta rus tilida chiqadi; Andijon viloyati xalq ta'limi boshqarmasining „Ta'lim ravnaqi“ oylik jurnal, 1999) nashr etiladi. Andijon viloyatida dastlabki radio eshittirishlari 1927-yildan boshlangan. Shundan buyon viloyat radiosi o'zining mazmunli eshittirishlari bilan viloyat ijtimoiy-siyosiy hayotida o'z o'rnini va ovozigacha ega bo'lib kelmoqda. 1963-yilda Andijon viloyatlararo telestudiya tashkil etilib teleko'rsatuvlar bera boshladi (mazkur studiya bir yilcha faoliyat ko'rsatib keyinroq texnik imkoniyatlar bo'lmaganligi tufayli o'z faoliyatini to'xtatgan). Respublikamiz mustaqillikka erishgach, Andijonda 1991-yil 25-oktabrda viloyat televideniyesi tashkil etilib, uning birinchi ko'rsatuvlari efirga uzatildi. Bir oylik ko'rsatuvlar vaqti 45 soatdan ortadi. Andijon viloyati radiosi oyiga 36 soatlik hajmda eshittirishlar beradi (2000). Bundan tashqari Andijon viloyatida 1997-yil 23-iyundan „Andijon“ yoshlar teleradiokompaniyasi yopiq turdagi aksiyadorlik jamiyati vodiy aholisiga teleko'rsatuvlar, radioeshittirishlar olib boradi. Teleradiokompaniya „Tasvir“ nomi bilan gazeta nashr etadi; 1998-yilning oktabrdan uning „Vodiy sadosi“ radiosi faoliyat ko'rsatadi. Viloyatda, shuningdek „Taraqqiyot“ (1995-yildan) nodavlat telekanali ko'rsatuvlar olib boradi. Bashariyat tamadduniga katta hissa qo'shgan qadimgi kentlar qatorida Andijon shahri ham o'zining munosib o'rniga ega. Bashariyat tamadduniga katta hissa qo'shgan qadimgi kentlar qatorida Andijon shahri ham o'zining munosib o'rniga ega. Bu azim shahar dunyoga buyuk davlat arbobi, betakror shoir va olim Zahiriddin Muhammad Boburni, xassos shoir Nodirabegimni, afsonaviy lashkarboshi, sarkarda Amirlashkar Alimulni, istiqbolning yalovbardor kurashchisi, buyuk shoir va adib, jahon adabiyoti durdonalarini o'zbek tiliga tarjima qilgan Sulaymon o'g'li Abdulhamid Cho'lponni, akademik, shoir, yozuvchi, dramaturg Komil Yashinni, betakror shoir Muhammad Yusufni, teatr va kino san'atining yorqin yulduzlari Abbas Bakirovni, Soyib Xo'jayevni, bastakor To'xtasin Jalilovni, buyuk matematik olim Toshmuhammad Sarimsoqovni, jahon va Olimpiada chempioni Muhammadqodir Abdullayev kabi mashhur insonlarni yetkazib bergan.

XULOSA

Andijon ko'plab sinov va qiyinchiliklarni boshdan kechirdi. Ammo har qanday mushkul ahvoldan chiqish uchun andijonliklar o'zlariga bo'lgan ishonchni yo'qotmaganlar, barcha qiyinchiliklarni mardona bartaraf qilganlar, o'z ajdodlari xotirasiga hamisha sodiq qolganlar, hech qachon o'z g'ururi va vijdoniga qarshi turmay, uni ko'z qorachig'iday asrab-avaylab kelganlar, ertangi yorug' kunlariga hamisha ishonganlar.

Ana shunday buyuk bunyodkorlik yo'lidan borib, olam-olam zafarlar yuksakligidan turib bosib o'tilgan tarixiy yo'lga boqarkanmiz, biz Andijonliklar haqli ravishda o'tmishimiz, boy va betakror tariximiz bilan haqli faxrlanamiz.

Qadimiy va hamisha navqiron Andijonning hozirgi kungacha bo'lgan tarixi yaxlit, bir butun holatda yoritilgan emas. Bu ko'hna zamin tarixining faqat ayrim davrlariga, ba'zi bir masalalarg bag'ishlagan kichik-kichik risola, maqolalar bor, xolos.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sharq yulduzi jurnali 1989- yil 4 Soni
2. Fan va turmush jurnali 1994- yil 3- Soni 1996- yil 1- Soni
3. Fan va turmush jurnali 1999yil 5- Soni
- 4."ANDIJON TONGI GAZETASI" Ro'yxatdan o'tgan sana 15.02.1992 STIR 202723540.THSHT.270 - Muassasa.DBIBT.79974 - Nodavlat notijorat tashkilotlar IFUT.58130 - Gazetalar nashr qilish
- 5."Andijanskaya pravda" ("Andijon haqiqati").78. son.
- 6."АНДИЖОННОМА ВА АНДИЖАНСКАЯ ПРАВДА" ГАЗЕТАЛАРИ ТАХРИРИЯТИ. 89son.
- 7.Vodiy gavhar 6- soni2012yil
- 8.Fan va turmush 2 Soni 1996 you
- 9.Tafakkur jurnali
- 10.Tarixchilar va taraqqiyotida
- 11.Fan va turmush 1 Soni 1997
- 12.Fan va turmush 2/1999 yil
13. <https://milliycha.uz/andijon-tarixi/>